

***Ein Raum im Wandel: Die osmanisch-habsburgische Grenzregion vom 16. bis zum 18. Jahrhundert.* Urednici Norbert Spanneberger i Szabolcs Varga, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2014., 308 stranica**

Knjiga *Ein Raum im Wandel: Die osmanisch-habsburgische Grenzregion vom 16. bis zum 18. Jahrhundert* (Prostor u promjeni: Osmansko-habsburško pograničje od 16. do 18. stoljeća) u izdanju Franz Steiner Verлага iz Stuttgarta oslanja se na konferenciju *Between the Ottoman and Christian Worlds – Frontiers in Early Modern Europe* (Između osmanskih i kršćanskih svjetova – granice u ranonovovjekovnoj Europi), koju je u veljači 2007. godine u Leipzigu organizirao *Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas* (GWZO). Međutim, ne radi se o klasičnome zborniku jer su urednici tijekom pripreme, prema vlastitoj izjavi u predgovoru, odlučili proširiti knjigu dodatnim prilogima kako bi problematiku habsburško-osmanskoga pograničja pokrili iz što više aspekata. Na taj su način željeli postići otklon od uobičajenoga fokusa nacionalnih historiografija koje granice najčešće promatraju isključivo kao periferiju te u središte interesa staviti upravo fenomen pograničnoga područja. Sadržajno, knjiga je podijeljena na uvod i četiri dijela u koja je raspoređeno šesnaest radova.

U uvodu (*Grenzwahrnehmung und Grenzmacht. Einleitende Bemerkungen zu den osmanisch-habsburgischen Grenzräumen 16.-18. Jh.*, 9-22) Markus Koller daje kratak povijesni pregled nastanka habsburško-osmanskoga pograničja s prvim izravnim međusobnim kontaktima u jugoistočnoj Europi i sjevernoj Africi u doba cara Karla V. i sultana Sulejmana I. Osvrćući se na različite aspekte problematike spomenutog pograničja, autor ujedno ukratko prikazuje sve radove u knjizi te ih povezuje u zajednički kontekst.

Prvi dio (*Macht und Herrschaft im Grenzraum*) obuhvaća pet radova tematski

posvećenih problematici moći i vlasti u pograničnome području.

Prilog Dariusza Kołodziejczyka (*Ottoman Frontiers in Eastern Europe*, 25-37) pokazuje da je Osmansko Carstvo i prije Mira u Srijemskim Karlovcima težilo preciznome označavanju granične crte, što se najbolje vidi na primjeru graničnih komisija koje su tijekom 16. stoljeća radile na definiranju granice Osmanskoga Carstva i Mletačke Republike. U prilogu se također obrađuje i fenomen *kondominija*, odnosno situacije da neka sela s pograničnoga područja plaćaju daće gospodarima s objiju strana granice.

Ernst D. Petritsch u svojem radu (*Grenz- und Raumkonzeptionen in den Friedensverträgen von Zsitvatorok und Karlowitz*, 39-51) konstatira da početkom 17. stoljeća još nisu postojale granice u užemu smislu riječi nego je za pripadnost nekoga područja jednome ili drugome imperiju odlučujući bio utjecaj pograničnih utvrda. Na primjeru današnje Slovačke ilustrira do kakve je ispresijecanosti teritorija to dovodilo, s enklavama jedne strane na teritoriju druge. Nasuprot takvome stanju Mirom u Srijemskim Karlovcima ustanovljena je precizna granična crta.

Szabolcs Varga u svojem prilogu (*Die Stellung Kroatiens innerhalb des Königreiches Ungarn in der Frühen Neuzeit*, 53-74) analizira pravno-politički položaj Hrvatske unutar Ugarskoga Kraljevstva od 15. do 18. stoljeća te naglašava da je organizacija Vojne krajine, osobito poslije 1578. kada je obrana granice južno od Drave potpuno prešla u nadležnost Unutarnjoaustrijskoga dvorskog ratnog vijeća u Grazu, za posljedicu imala postupno jače oslanjanje Hrvatske i Slavonije na austrijske zemlje negoli na užu Ugarsku, a osmanski je pritisak također rezultirao i čvršćim međusobnim povezivanjem Hrvatske i Slavonije.

Nedim Zahirović u prilogu (*Die Familie Memibegović in Ungarn, Slawonien und Kroatien in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. Ansatz einer genealogischen Rekonstruktion*, 75-86) pokazuje na primjeru više članova obitelji Memibegović, osobito Ibrahimovu,

kako su članovi ove obitelji tijekom prve polovice 17. stoljeća igrali važnu ulogu ne samo u pograničnome području nego i po drugim europskim pokrajinama Osmanskoga Carstva.

Norbert Spannenberger u svojem prilogu (*Transimperiale Migration zwischen Osmanen und Habsburgern: Die Serben in den Neoacquistica-Gebieten im 16. bis 18. Jahrhundert*, 87-112) bavi se fenomenom prekograničnih migracija (prvenstveno slavenskoga) stanovništva između oba imperija od sredine 16. stoljeća pa do vremena neposredno nakon potiskivanja Osmanlija iz Ugarske.

Drugi dio (*Alteritäten: Die geistig-mentale Grenze*) sadrži četiri rada fokusirana na doživljaj „Drugoga“ (u ovome slučaju Osmanlija) u Ugarskoj, Hrvatskoj i Njemačkoj u ranome novom vijeku.

Detlef Haberland u svojem radu (*Der Türkenkonflikt im südöstlichen Europa in Hartmann Schedels Weltchronik*, 115-122) bavi se prikazom osmanske ekspanzije u Schedelovu djelu *Weltchronik* iz 1493. te utjecajem interpretacije „turskoga barbarstva“ na odnos prema turskim zarobljenicima u Svecome Rimskom Carstvu.

Prilog Zoltána Pétera Bagija (*„Wider die-sen Vheindt [...]“ - Argumentative Propaganda in den kaiserlichen Propositionen zu den Reichstagen während des „Langen Türkenkrieges“*, 123-140) bavi se pozivima cara Rudolfa II. (1576.-1612.) njemačkim staležima za financijsku potporu tijekom takozvanoga Dugoga turskog rata (1593.-1606.). Kao uspjeh carske politike autor ističe činjenicu da staleži potrebu za pomoć protiv Turaka nisu niti jednog trenutka dovodili u pitanje iako su je koristili i za postizanje vlastitih ciljeva.

Farkas Gábor Kiss u svojem radu (*Political Rhetorics in the Anti-Ottoman Literature. Martinus Thyrnavius: To the Dignitaries of the Hungarian Kingdom*, 141-157) posvetio se pojavi antiturske retorike u djelima ugarskih pisaca počevši od Janusa Pannoniusa (Ivana Česmičkoga) nadalje. Među najčešćim motivima u takvim djelima oni su o suprot-

nosti kršćanske „civilizacije“ i osmanskoga „barbarstva“ (preuzeto iz antičke književnosti) te pozivi na jedinstvo kršćanskih vladara radi protjerivanja Turaka.

Gábor Nagy u svojem prilogu (*„Barbarorum iuga, exterorum dominatio.“ Beiträge zur Modifizierung des ungarischen Feindbildes im 16. Jahrhundert*, 159-177) prvenstveno analizira djelo *Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV* Nikole Istvánffyja, u kojemu nisu samo Turci označeni kao neprijatelji nego i Nijemci, koji Ugarskoj i u miru nanose gotovo istu štetu kao Turci u ratu. Iz Istvánffyjeva djela također se vidi kako su ugarski staleži znali konstrukciju slike neprijatelja iskoristiti za ostvarivanje političkih ciljeva.

U trećemu dijelu (*Kirche und Religion: Grenzen und Grenzüberschreitungen*) nalaze se tri rada o crkvenoj i vjerskoj problematici u pograničju.

Antal Molnár u svojem prilogu (*Katholische Jurisdiktion im Grenzgebiet des Osmanischen Reiches. Das Beispiel Ungarn*, 181-196) pokazuje kako su na vjerski život ljudi na pograničnome području utjecale strukture i institucije sa sjedištem izvan toga područja, osobito na primjeru djelovanja Kongregacije za širenje vjere (osnovane 1622.) i sukoba oko pitanja ingerencije do kojih je dolazilo između bosanskih franjevaca i biskupa s neosmanskih područja.

Zoltán Gözsy u svojem radu (*Konsolidierung der Kircheninstitution in Südtransdanubien nach der Osmanenzeit*, 197-213) istražuje kako je tekla reorganizacija crkvenih institucija na području današnje jugozapadne Mađarske nakon potiskivanja Osmanlija u 18. stoljeću te zaključuje da je za uspješan ishod toga procesa bio presudan zajednički interes Crkve, bečkoga dvora, ugarskih staleža i lokalnih gospodara.

Manja Quakatz u svojem izlaganju (*„Conversio Turci.“ Konvertierte und zwangsgetaufte Osmanen. Religiöse und kulturelle Grenzgänger im Alten Reich (1683-1710)*, 215-231) na primjeru grada Leipziga proučava temu preobraćenja i često prisilnoga po-

krštavanja turskih zarobljenika, za što smatra da nije dovoljno istražena u historiografiji.

Četvrti dio (*Die Anderen' in der Historiographie und Erinnerungskultur*) obuhvaća četiri rada o slici „Drugoga“ u historiografiji i kulturi sjećanja.

Gergely Tóth u prilogu (*Was bleiben von den Türken? Geschichte und Relikte der Osmanischen Herrschaft in Ungarn im Werk des Geschichtsschreibers Mathias Bél (1684-1749), 235-249*) istražuje djelo Mathiasa Béla *Notitia Hungariae novae historico geographica* (Geografsko-povijesni opis suvremene Ugarske po županijama) kao jedan od najvažnijih izvora za kasnoosmansko odnosno rano postosmansko razdoblje ugarske povijesti.

Dénes Sokcsevits u prilogu *Das Ungarnbild in der kroatischen Literatur vor dem Illyrismus* (251-263) na temelju brojnih primjera konstatira da je do konca 18. stoljeća u hrvatskoj književnosti postojao pretežno pozitivan doživljaj Mađara, a doživljaj „Drugih“ ovisio je općenito o mijenama političkoga interesa.

Prilog Nenada Moačanina *The Die-Hardism of the Pre-Reform Ottoman World in Bosnia: Matija Mažuranić's "Tourist Visit" (1839/40)* (265-274) kronološki izlazi iz okvira knjige, ali se ipak uklapa u njezin kontekst jer donosi analizu jednoga svjedočanstva o osmanskoj Bosni prije početka provođenja tanzimatskih reformi – putopisa Matije Mažuranića.

Zsuzsa Barbarics-Hermanik *Türkengedächtnis in Ungarn. Die Rolle der Gedächtnisorte Mohács und Szigetvár im Prozess der nationalen Identitätsbildung* (275-297) na primjeru spomen-područja u Mohaču i Sigetetu razmatra kako su takva mjesta, na kojima su se odigrale neke od ključnih bitaka s Osmanlijama, instrumentalizirana u kulturi sjećanja, pri čemu je ostvarena simbioza nacionalne i vjerske komponente.

Na kraju se još nalaze slikovni prilozi (299-308) te, vrlo praktično za daljnje istraživanje, popis radova o povijesti i kulturi srednjoistočne Europe nastalih u sklopu GWZO-a u izdanju Franz Steiner Verлага. Šteta je samo što radovima u knjizi nisu priloženi nikakvi biobibliografski podaci o autorima.

Mislav Gregl

Dragana Kujović. Školska literatura na orijentalnim jezicima u arhivskim i muzejskim fondovima Crne Gore. Podgorica: Istorijski institut Crne Gore, 2014., 184 stranice

Arhivski i muzejski fondovi na orijentalnim jezicima svjedoče o kulturnim i civilizacijskim dosezima naroda pod osmanskom vlašću i bogatstvu osmanskoga naslijeđa na našim prostorima. Unatoč iznimnoj važnosti za upoznavanje različitih aspekata povijesnoga identiteta rukopisne knjige na orijentalnim jezicima nisu dostatno istražene i predstavljene javnosti. Razloge izostanka snažnijega interesa za orijentalne rukopise i tiskanu građu na području Crne Gore istražila je Dragana Kujović u knjizi *Školska literatura na orijentalnim jezicima u arhivskim i muzejskim fondovima Crne Gore*.

Spomenuta studija rezultat je istoimenoga projekta Istorijskoga instituta Univerziteta Crne Gore, a objavljena je uz materijalnu podršku Ambasade Ujedinjenih Arapskih Emirata u Podgorici. Važno je istaknuti da publikacija predstavlja opsežan rad na arhivskoj građi pohranjenoj u arhivu Odbora islamske zajednice u Baru, Arhivskome odjeljenju Berane, arhivu Odbora islamske zajednice u Bijelome Polju, arhivskome fondu Huseinpašine džamije, fondu Zavičajnoga muzeja u Pljevljima i privatnoj zbirci dr. Šerbe Rastodera. Evidentirana arhivska građa tematski je razvrstana (uz kratke tehničke naznake i faksimile) u *Prilogu* knjige.